

Geloof en bijgeloof

Een onderzoek onder katholieken op Curaçao

Zonder voorwoord of inleiding begint het meest recente sociaalwetenschappelijke boek van Valdemar Marcha en Jacqueline Werkman met de eerste respondent: „Bijgeloof is alleen bijgeloof wanneer er een geloof bestaat.” De andere respondenten beginnen: „Ik geloof dat de mensen in één God geloven.” „Here in our Diocese we still see the religiosity of the people and they still adhere to the belief of One God.” „De katholiek denkt ‘Ik ben als katholiek geboren en ga als katholiek’ dood.”

DOOR JEROEN HEUVEL

Misschien is het ongebruikelijk om een wetenschappelijke studie zonder inleiding of voorwoord te publiceren, maar in dit geval is het geen gemis. De titel plus de ondertitel spreken klip en klaar waar de studie en het boek over gaan. Ook al zit er een respondent bij die ‘niet meer bij de Rooms Katholieke (RK) kerk’ is aangesloten. „Ik ben niet religieus, maar ik geloof wel in God.” Dit is overigens een contradictio in terminis. Hoe kun je wel in God geloven zonder religieus te zijn. Religie betekent immers opnieuw verbinden met de geestelijke wereld, je afvragen waar je vandaan komt. Religie is geloven. Maar de wetenschappers hebben de opmerkingen van de respondenten blijkbaar onveranderd opgenomen.

Professor Valdemar Marcha heeft al veel publicaties op zijn naam staan, samen met prof. dr. Paul Verweel van de Universiteit Utrecht en/of Jacqueline Werkman, zoals ‘De Curaçaose vrouw’, ‘De Curaçaose man’, ‘De Curaçaose jeugd’, ‘De waarheid van Curaçao’, ‘De cultuur van de angst’, ‘Het tweede bed’, ‘Kleur bekennen’, of samen met Nancy van der Wal over de voetballegende Ergilio Hato, maar ook publicaties die alleen van zijn hand zijn, zoals ‘Sûr Swinda: ‘Kristu ta mi forsa’ en ‘Sûr Virginia, Dios, Amor i Próhimo’, beide boekjes, zoals de titel doet vermoeden, in het Papiaments. Dit boek is opgedragen aan de inmiddels helaas overleden prof. dr. Paul Verweel.

Valdemar Marcha heeft jarenlang als bijzonder hoogleraar de leerstoel Sociale cohesie en multiculturaliteit bekleed aan de faculteit Recht, Economie, Bestuur en Organisatie, met als specialisatie de sociaal-culturele processen op Curaçao. Prof. Marcha is in het verleden rector magnificus van de Universiteit van de Nederlandse Antillen geweest. Hij heeft in talrijke commissies de Antilliaanse overheid van advies gediend over beleid

saangelegenheden. In ‘Geloof en bijgeloof’ komen 21 personen aan het woord, één per hoofdstuk, geanonimiseerd tot bijvoorbeeld ‘zuster van de katholieke kerk, 40+’ waarbij het cijfer een indicatie geeft van de leeftijd. Voor mij schetst de eerste respondent, een cultureel antropoloog, de meest interessante bijdrage. Het is een beetje vreemd om het boek met hem te openen, omdat nergens uit blijkt dat hij een katholiek is, zoals de ondertitel van deze publicatie doet bevroeden.

Voor hem bestaat de tweedeling tussen geloof en bijgeloof niet. Taal heeft te maken met macht, daarom spreekt deze man ook niet over alternatieve geloofswijzen. Deze respondent heeft een artikel over ‘zumbi’ geschreven, een manier om je spiritualiteit te koppelen aan je omgeving en aan je lichaam. Dat er nog steeds een geheimzinnige sfeer bestaat rondom de afro-Curaçaose religies en spiritualiteit komt omdat via de socialisatie over wel zeven generaties lang denkwijzen en handelen worden doorgegeven. Dit eerste hoofdstuk heeft veel kleine vensters op grote sociale en filosofische thema’s. Ik geloof – als ik dit woord in deze context

mag gebruiken – dat deze respondent Richenel Ansano is.

Tussenkopjes in de verslagen van de andere interviews luiden: ‘Andere krachten’, ‘De rol van de RK Kerk bij het (bij)geloof’, ‘Beeld van God(en)’, ‘Onderwijs in de rooms-katholieke kerk’.

Soms staat er, inderdaad, RK Kerk en soms rooms-katholieke kerk, zonder dat duidelijk is waarom de ene keer voor de afkorting of de hoofdletter K is gekozen en de andere keer niet.

Andere tussenkopjes luiden: ‘De ziel van de mens’, ‘Is het katholieke geloof democratisch?’ ‘Emoties ten aanzien van God’, ‘Wanneer is iets een zonde?’ en ‘Het geweten van de mens’.

Deels gaat het over de rol van de priester. „De pastoors en priesters weten niet wat er leeft onder de mensen.” Ze gaan niet meer op huisbezoek. In de kerk horen de kerkgangers dan preken aan over wat wel moet en niet mag, maar de parochianen missen de empathie van de pastoor. Over de kennis van de Bijbel zijn de meeste respondenten niet gelukkig. „De mensen hebben geen interesse in de Bijbel.” Ook met de kennis van de liturgie gaat het mis.

Het boek van ruim 180 bladzijden eindigt met een samen-

vatting inclusief conclusie in het Nederlands en in het Papiaments. Hierin komen de subvragen terug, zoals:

- Een of meerdere goden? - Er is één God met een aantal hulpgoden, ook in ‘santeria’ geloven sommige ‘katholieke toeristen’;

- Beeld van God - God is liefdevol en vergevingsgezind naar de katholieke ik-figuur toe, maar die eigen katholiek wil dat God iets meer wraakzucht toont wanneer de buurman een zonde begaat, ‘lag’é pa Dios’ zegt men dan verwachtingsvol;

- Indirecte relatie met God - het contact met God loopt via Maria, een heilige of andere machten, minder vaak tot bijna nooit direct;

- Ziel goddelijk? - na een fysieke dood keert de ziel terug naar God. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen de ziel en de geest van een mens;

- Is de RK Kerk democratisch? - is iedereen voor God gelijk of is de paus met zijn kardinalen en bisschoppen iets meer gelijk dan titelloze katholieken?;

- Emotie ten aanzien van God - ‘Dios ta grandi’, Hij kan alles, geeft hoop maar boezemt ook vrees in, of is het meneer pastoor die die angst predikt?

- Visie op zonde - varieert van

‘God vergeeft als je dat maar vraagt’ tot ‘De kerk verkondigt dat alles een zonde is’;

- Hoe herken je een rooms-katholieke gelovige? - Gedraagt iedereen met een kruis aan de ketting om zijn nek zich ook katholiek of christelijk of is het vaak een uiterlijkheid zonder wezenlijke betekenis?;

- Priesters - Priesters houden de gelovige onwetend, ze geven de schapen geen kritisch onderwijs. Ze kiezen voor comfort en ontberen helaas genoeg kennis van het Papiaments. Een priester spreek je best niet tegen, hij zou je bij God in een zwart daglicht kunnen stellen.

Na de antwoorden van negen mannelijke en evenveel vrouwelijke respondenten te hebben verwerkt, plus die van twee zusters van de kerk en, in hoofdstuk 17, twee tienerzussen samen, trekken Marcha en Werkman de conclusie dat wat er in of door de rooms-katholieke kerk (RKK) alhier wordt onderwezen ‘geen vat schijnt te hebben op de gelovigen’. Men is eerder aanhanger van een geloof dat niet wordt erkend door de RKK. De kerk hanteert een hiërarchie en bevordert de cultuur van ‘wij’ versus ‘zij’.

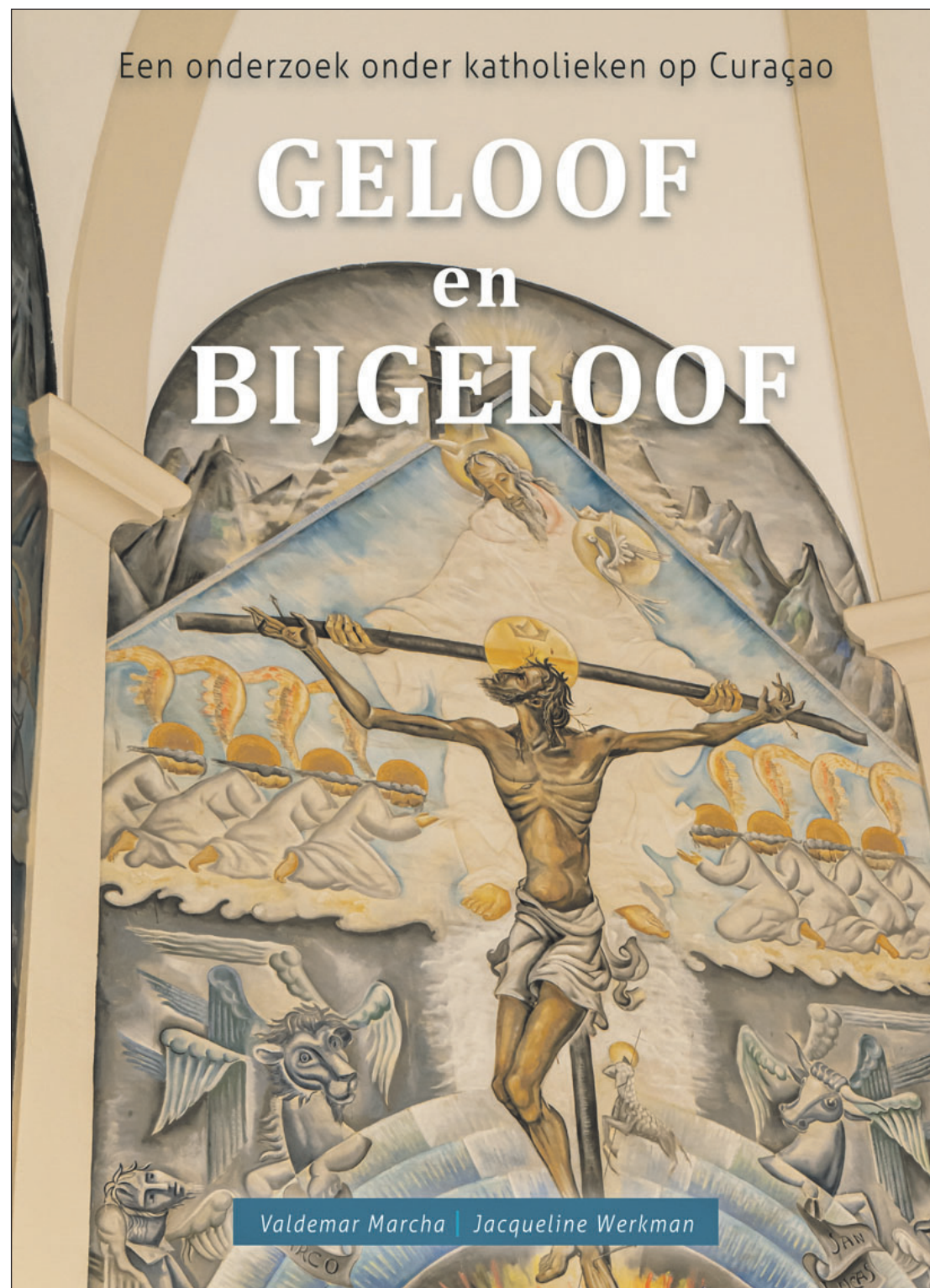
De auteurs vragen zich af ‘of de hiërarchie van de kerk zich bewust is van deze bijzondere cultuur en ook van het feit dat het al

eeuwen schijnt te persisteren’. Elk hoofdstuk begint met een illustratie van geloof of bijgeloof, vergezeld van een citaat van de

respondent. Voor de elf illustraties van ‘geloof’ is gesproken uit het jubileumboek voor het bisdom Willemstad ‘Gods Wijngaard in de West’ (2009) ook geschreven door Valdemar Marcha; voorts zijn er tien foto’s opgenomen uit *Sambumbu*, de deeltjes 2, 4 en 8 van Paul ‘pater’ Brenneker. Bij deze bespreking staan louter illustraties uit deze laatstgenoemde fotoboekjes. Voor de kaft is een fragment gekozen van het middenpaneel van een door pater Marcolibus Maas muurbeschilderd drieluik in de Santa Famiakerk.

Een boek voor de lezer die meer wil weten over welk geloof de lokale katholiek nu eigenlijk aanhangt. Volgens de website van Caribpublishing/Uitgeverij SWP is het op Curaçao alleen in de boekhandel te koop (dus niet online).

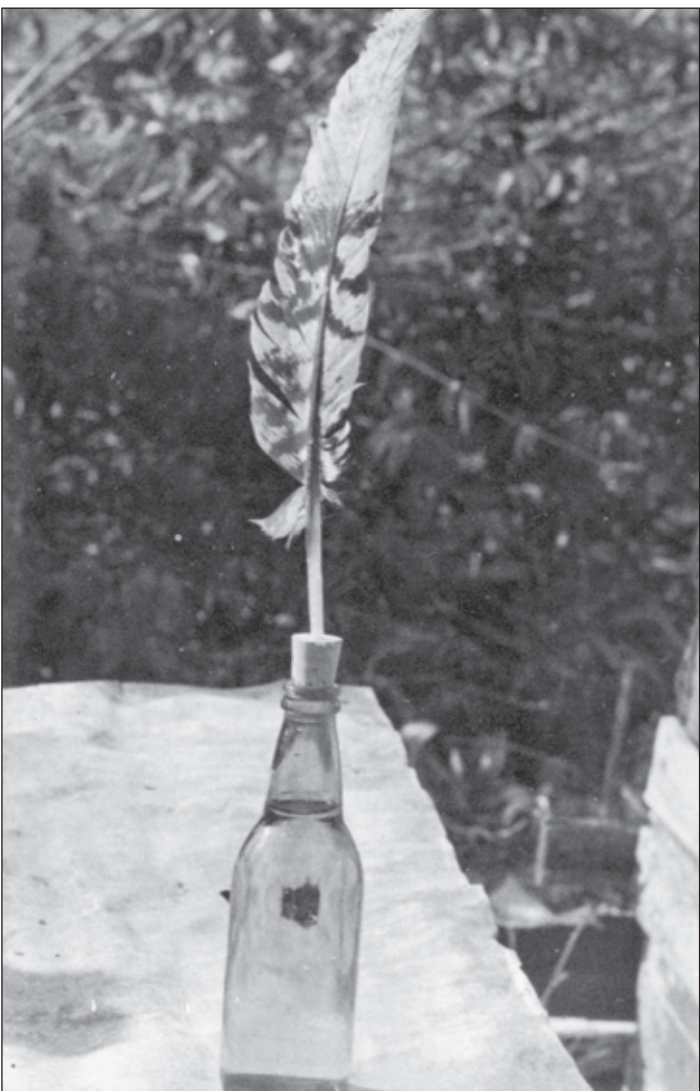
Marcha, V. en Werkman, J. (2021). *Geloof en bijgeloof. Een onderzoek onder katholieken op Curaçao*. Caribpublishing.

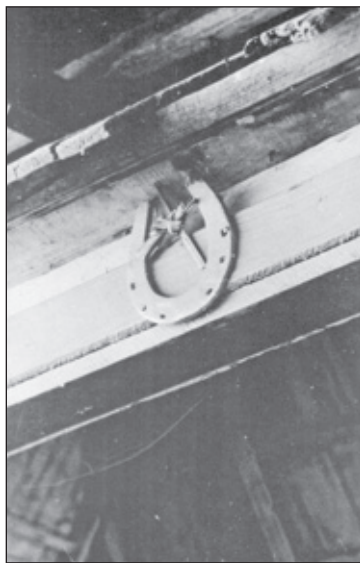
Op de kaft prijkt het middenpaneel van een door pater Marcolibus Maas muurbeschilderd drieluik in de Santa Famiakerk.

Deze pop zegt: „Jij, buurvrouw, bent een lelijke, zwarte, onhebbelijke, ruziemakende tante.”

Tegen een vijandige buur zet men een fles buiten, gevuld met azijn en een veer in de kurk.

Boven de deur een hoefijzer en een palmkruis. Het brengt geluk of helpt voor iets anders.

Een zwarte vogel in een fles sterk water behoedt je huis voor ongevallen en trekt geluk naar je toe.

De heilige Expeditus, patroon van de kleine zakenman, beplakt met muntstukken.

Als een angstaanjagende demon staat deze pop aan de ingang van een kunstu om alle onheil tegen te houden.